

Európska migračná agentúra

Vrátim sa na Slovensko?

Výskumná správa – Prieskum motivácií slovenských pracovníkov žijúcich v zahraničí pre prípadný návrat na Slovensko

Patrícia Kaplánová
Apríl 2020

Výskumná sprava bola podporená Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci projektu *Vrátim sa na Slovensko? Výskumná štúdia s cieľom formulovať odporúčania pre komunikačnú stratégiu na podporu návratu slovenských pracovníkov.*

Autorka: Patrícia Kaplánová

Editori: Soňa Andrášová, Marián Vlasatý

Vydané: apríl 2020

Obsah

Úvod	3
Hlavné zistenia a odporúčania	5
Metodológia	10
Analýza dotazníkového prieskumu.....	13
Demografia respondentov	13
Dosiiahnuté vzdelanie	16
Skúsenosť s prácou na Slovensku.....	17
Súčasný kariérny status	18
Integrácia.....	20
Motivácie odísť do zahraničia zotrvať v zahraničí.....	21
Opätovný návrat do zahraničia	22
Plánovaný návrat na Slovensko.....	24
Štátom podporovaný program a ponuka od zamestnávateľa ako determinanty návratu	26
Determinanty plánovaného návratu	28
Referencie	34

Úvod

Podľa Centrálného registra poistencov (zdravotných poisťovní) klesol počet občanov žijúcich na Slovensku medzi rokmi 2000 až 2015 o približne 300 000 ľudí, čo predstavuje asi 5 % obyvateľstva (IFP, 2017). Podľa OECD (2019b) je percento obyvateľov žijúcich v zahraničí ešte vyššie – 10 % – čo zaraďuje Slovensko na 5. miesto v tomto ukazovateli spomedzi krajín OECD za Novým Zélandom, Írskom, Litvou a Mexikom (údaje za rok 2016).

Od svojho vstupu do EÚ až do roku 2016 (s výnimkou krízového roka 2009) malo Slovensko výrazne negatívne migračné saldo. Zmena v tomto ohľade nastala až v rokoch 2016 a 2017, keď Slovensko zaznamenalo pozitívne migračné saldo vďaka príchodom občanov iných krajín (IFP 2017). V dlhodobejšom horizonte odliv obyvateľstva a negatívne migračné saldo znásobujú demografické riziká, ktorým Slovensko čelí. Počet obyvateľov u nás môže podľa prognóz OSN i Eurostatu už v tomto storočí klesnúť pod štyri milióny. Zároveň bude Slovensko podľa demografov jednou z najstarších európskych populácií (Eurostat, 2020). V krátkodobom horizonte odchod ľudí prispieva k nedostatku pracovnej sily na slovenskom trhu práce v celom spektre kvalifikácií, ktorý sa začal naplno prejavovať v rokoch 2018 a 2019.

Osobitným problémom v kontexte odlivu obyvateľstva je vysoká miera emigrácie absolventov vysokých škôl – z končiacich vysokoškolských študentov odchádza do zahraničia približne každý desiaty (najčastejšie absolventi lekárskeho a technického odboru), čo predstavuje vysoké stratené náklady štátu do vzdelania (IFP, 2017). Navyše, vysoký je aj podiel slovenských študentov, ktorí absolvujú štúdium v zahraničí – podľa údajov inštitútu UNESCO pre štatistiky dosahuje až 20,8 % (UNESCO, 2020). OECD uvádza 18 %, pričom priemer krajín OECD je 2 % (OECD, 2019a).

OECD vo svojich ekonomických prehľadoch opakovane Slovensku odporúča prijať opatrenia na prítiahnutie zahraničných migrantov, ako aj slovenských migrantov zo zahraničia, osobitne v kontexte podpory výskumu a inovácií. S cieľom riešiť nedostatky pracovnej sily slovenská vláda v roku 2018 prijala *Stratégiu pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike* a súvisiaci súbor opatrení na zjednodušenie zamestnávania zahraničných pracovníkov, na úrovni štátu však doposiaľ neboli prijaté systematické opatrenia na podporu návratov Slovákov pracujúcich v zahraničí späť na Slovensko či na podporu spolupráce s novou diaspórou.

Predchádzajúca vláda SR (2016 – 2020) sa vo svojom programovom vyhlásení prihlásila k úlohe vypracovať „komplexný postup pre návrat občanov Slovenskej republiky, zamestnaných v súčasnosti v zahraničí, pričom svojou kvalifikáciou môžu byť zdrojom kvalifikovaných pracovných síl pre kľúčové priemyselné odvetvia Slovenskej republiky“¹. Na základe uvedenej úlohy MZVaEZ v spolupráci s MPSVR pripravilo materiál *Komplexný postup pre návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí späť na Slovensko*², v ktorom príslušné ministerstvá vyjadrili svoj záujem riešiť nedostatok pracovnej sily prostredníctvom podpory návratov. Materiál bol z rokovania vlády stiahnutý a do konca funkčného obdobia vlády (marec 2020), nebola stratégia návratu zahraničných Slovákov prijatá.

V tejto súvislosti si táto výskumná štúdia kládla za cieľ sformulovať niektoré základné východiská komunikácie štátu a zamestnávateľov smerom k Slovákom žijúcim v zahraničí. Vzhľadom na svoj

---

¹ Programové vyhlásenie vlády na roky 2016 – 2020. Časť – Politika podpory tvorby pracovných miest. Dostupné na: <https://www.vlada.gov.sk//programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2016-2020/?pg=2>.

² Komplexný postup pre návrat Slovákov pracujúcich v zahraničí späť na Slovensko (návrh). Dostupné na: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=27606>.

obmedzený rozsah bol projekt realizovaný výlučne formou kvantitatívneho dotazníkového prieskumu, ktorý prebehol v novembri a decembri 2019. Odporúčania sformulované v záverečnej časti vychádzajú primárne z predmetného prieskumu a z teoretickej literatúry týkajúce sa spätnej a cirkulárnej migrácie a spolupráce s diaspórou.

Výskumná sprava bola podporená Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci projektu *Vrátim sa na Slovensko? Výskumná štúdia s cieľom formulovať odporúčania pre komunikačnú stratégiu na podporu návratu slovenských pracovníkov.*

Hlavné zistenia a odporúčania

Prieskum motivácií a determinantov potenciálneho návratu späť na Slovensko bol realizovaný formou kvantitatívneho dotazníkového prieskumu, na ktorom sa zúčastnilo spolu 1 627 Slovákov žijúcich v 52 krajinách sveta s prevažujúcim zastúpením európskych krajín. Väčšina zúčastnených bola v strednom, resp. produktívnom veku (30 až 45 rokov) a žila s partnerom/partnerkou či manželom/manželkou v zahraničí. Vo výskumnej vzorke bolo zastúpených pomerne málo Slovákov (3 %) ktorí majú partnera/partnerku či manžela/manželku na Slovensku a o ktorých tak možno predpokladať, že na Slovensku živia rodinu.

Naši respondenti pochádzali zo všetkých regiónov a okresov Slovenskej republiky, pričom najpočetnejšiu skupinu tvorili respondenti zo západného Slovenska a Bratislavy (N = 658). Väčšina respondentov, ktorí sa zapojili do nášho prieskumu, mala stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie, a to najmä v odboroch ekonómia a manažment a v humanitných a spoločenskovedných odboroch. Pred tým, než odišli do zahraničia, veľká časť respondentov, pracovala po ukončení štúdia na Slovensku: viac ako 60 % pracovalo viac ako dva roky a 21 % respondentov menej ako dva roky. Až 43 % z nich nepracovalo v odbore, ktorý na Slovensku vyštudovali, čo potvrdzuje deformácie trhu práce vyplývajúce z nesúlady medzi ponúkanými a požadovanými zručnosťami, na ktoré upozorňuje o. i. aj Európska komisia a OECD. (pozri napríklad EK, 2020 alebo OECD, 2020).

Naša vzorka Slovákov žijúcich v zahraničí bola rôznorodá, pokiaľ ide o dĺžku ich života v zahraničí. Očakávali sme, že najpočetnejšou skupinou respondentov budú Slováci, ktorí odišli v migračnej vlne krátko po vstupe Slovenska do Európskej únie v nadväznosti na otvorenie pracovného trhu v Spojenom kráľovstve a v Írsku (roky 2004 až 2008). Túto skupinu napokon reprezentovala bezmála štvrtina opýtaných. Najpočetnejšiu skupinu našich respondentov tvorili Slováci, ktorí odišli v posledných piatich (33 %) alebo desiatich (25 %) rokoch, teda až po ekonomickej kríze. Dvadsať percent respondentov žije v zahraničí viac ako 16 rokov a boli medzi nimi aj takí, čo emigrovali počas bývalého režimu.

Naši respondenti najčastejšie pracujú ako radoví zamestnanci, pomerne veľká časť však pracuje aj v strednom a vyššom manažmente alebo vykonáva samostatnú zárobkovú činnosť, a to väčšinou v odbore, ktorý na Slovensku nevyštudovali (47 %). Vo všeobecnosti možno povedať, že ich súčasná kariérna pozícia vyhovuje ich očakávaniam, cítia sa v práci dostatočne finančne ohodnotení a ich kariéra nie je negatívne ovplyvnená tým, že sú cudzinci. Vo svojom súkromnom živote rozprávajú skôr miestnym ako materinským jazykom a stretávajú sa viac s miestnymi obyvateľmi ako s krajanmi, čo poukazuje na dobrú mieru ich integrácie v zahraničí. Pocit spokojnosti s prácou a s úrovňou svojej integrácie ovplyvňuje ich plány zotrvať v zahraničí, pričom medzi najvýznamnejšie motivačné faktory zotrvania v zahraničí patrí pocit bezpečnosti, spokojnosť so zdravotníckym a sociálnym systémom a osobné vzťahy v krajinách, v ktorých respondenti aktuálne žijú.

Skoro tretina opýtaných sa v minulosti vrátila na Slovensko, ale po čase opätovne emigrovala do zahraničia. Ako najvýznamnejšie faktory opätovného návratu do zahraničia boli respondentmi identifikované napríklad lepšia pracovná ponuka v zahraničí, sklamanie z organizácie práce a pracovných podmienok na Slovensku či nevyužitie vedomosti a skúsenosti zo zahraničia po návrate na Slovensko. Z nášho prieskumu vyplýva, že skupina ľudí, ktorá sa na Slovensku po návrate zo zahraničia sklamala, o návrate späť na Slovensko už neuvažuje. V tejto súvislosti sú takíto ľudia zaujímavou skupinou na podrobnejší (kvalitatívny) výskum, keďže u nej možno skúmať faktory, ktoré

zlyhali v procese ich reintegrácie do slovenského prostredia, a dôvody, pre ktoré neboli schopní využiť vedomosti a skúsenosti získané v zahraničí po návrate na Slovensko.

Z našej vzorky Slovákov v zahraničí väčšina (48 %) nevyklučuje návrat na Slovensko a 30 % ho má v dlhodobom alebo v krátkodobom pláne. Naopak, necelá štvrtina respondentov (22 %) je nateraz rozhodnutá, že sa neplánuje vrátiť. Ako najväčšie prekážky návratu naši respondenti uvádzajú nízke mzdy v pomere k životným nákladom na Slovensku, nedostatok príležitostí v ich odbore a s tým súvisiace neadekvátne možnosti pokračovať v kariére, ktorú si vybudovali v zahraničí.

Najsilnejším motivačným faktorom pre prípadný návrat na Slovensko je pracovná ponuka, pričom atribúty vhodnej pracovnej ponuky sú najmä finančné ohodnotenie, ktoré by respondentom zlepšilo ich životnú úroveň, možnosť kariérneho rastu a flexibilita pracovného času. Štatisticky významnými faktormi boli aj ponuka od prestížnej firmy alebo ponuka vyššej pozície vo firme. V súvislosti s atribútom finančného ohodnotenia však treba zároveň poznamenať, že Slováci sa poväčšine (72 %) cítia vo svojej práci v zahraničí dostatočne ohodnotení.

Špecifickú skupinu respondentov prieskumu tvorili Slováci žijúci v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (cca. 400 respondentov), ktorých sme sa pýtali, či sú ich plány návratu ovplyvnené neistou situáciou v súvislosti s Brexitom. Prekvapujúco, iba 13 % respondentov uviedlo, že Brexit vplyva na ich rozhodnutie o prípadnom návrate na Slovensko, väčšina (82 %) uviedla, že Brexit nemá vplyv na ich rozhodovanie.

Faktory, ktoré by dokázali pozitívne ovplyvniť plánovaný návrat Slovákov žijúcich v zahraničí, sme v našom výskume testovali inferenčnými štatistickými metódami vplyvu rôznych faktorov. Pohlavie, vek a rok odchodu do zahraničia sa v tomto ohľade neukázali ako štatisticky významné faktory. Pokiaľ ide o rodinný stav, Slováci, ktorí žijú v zahraničí a majú manžela či manželku takisto v zahraničí, sa skôr neplánujú vrátiť na rozdiel od tých Slovákov, ktorí sú slobodní alebo majú partnerov/partnerky na Slovensku. O skupine, ktorá si už vytvorila rodinné väzby v zahraničí, možno tiež predpokladať, že by pri prípadnom návrate potrebovali vyššiu mieru podpory zo strany štátu či budúceho zamestnávateľa.

Pokiaľ ide o úroveň dosiahnutého vzdelania, ktoré respondenti nadobudli na Slovensku, vysokoškolsky vzdelaní respondenti majú nižšiu tendenciu vrátiť sa ako tí, ktorí na Slovensku dosiahli nižšie vzdelanie (odborné alebo všeobecné s maturitou či bez maturity). Pokiaľ ide osobitne o študentov, skoro 9 % vie, že sa do roka či pár mesiacov určite vráti a viac ako 23 % študentov má v dlhodobom pláne sa vrátiť. 40 % študentov nevyklučuje, že by sa vrátili, no momentálne to nemajú v pláne. Iba 21 % z našich respondentov – študentov si je istých, že sa nevráti, respektíve to neplánuje.

Ako už bolo uvedené, celkom 22 % respondentov nášho prieskumu sa už neplánuje vrátiť. Veľká časť respondentov zároveň vykazovala vysokú mieru integrácie a osobnej spokojnosti so životom a prácou v zahraničí, čo znižuje ich záujem o potenciálny návrat. Na druhej strane samotný fakt, že aj Slováci, ktorí sa neplánujú vrátiť, vyplnili dotazník, ukazuje, že majú záujem zotrvať v spojení s rodnou krajinou a prispievať k jej rozvoju.

Faktorovou analýzou sme zistili, že faktory, ktoré by mohli pozitívne ovplyvniť návrat na Slovensko, sú najmä: i. rodinné dôvody a sociálne väzby, ii. štátom podporovaný program návratu a iii. zaujímavá pracovná ponuka. Pokiaľ ide o skvalitnenie verejných služieb, ktoré respondenti uvádzali ako významný faktor návratu, faktorovou analýzou sme zistili, že je síce niečo, čo si Slováci želajú, no ich plány na návrat by to podľa našich zistení zrejme výrazne neovplyvnilo. Naopak, rodinné a sociálne väzby sú pre Slovákom silným faktorom, čo potvrdilo zistenia nedávneho prieskumu iniciatívy LEAF (2018).

Pokiaľ ide o atribúty prípadného štátom podporovaného programu, Slováci by uvítali vytvorenie informačného webového portálu, vznik informačného a poradenského centra a pomoci pri vybavovaní administratívnych povinností. Pri pracovnej ponuke zohrávajú úlohy faktory, ako ponuka od konkrétneho zamestnávateľa, ponuka so zaujímavým finančným ohodnotením a ponuka s možnosťami kariérneho rastu.

Na základe uvedených zistení formulujeme tieto odporúčania:

ODPORÚČANIE 1: CIEĽOVÁ SKUPINA NÁVRATOVEJ POLITIKY

Z prieskumu vyplynulo, že návratová politika má najväčšiu šancu osloviť zahraničných Slovákov, ktorí v zahraničí ešte nemajú vybudované pevné rodinné a kariérne zázemie, tzn. v zahraničí pracujú menej ako desať rokov, sú slobodní a stredné vzdelanie dosiahli na Slovensku (čo v tomto prípade neznamená, že nemajú vysokoškolské vzdelanie, keďže ho mohli získať v zahraničí). Práve táto skupina v našom prieskume prejavila najväčšiu otvorenosť k alternatíve návratu. Takisto sme zistili, že pomerne veľká časť študentov, ktorí získali vzdelanie v zahraničí, má návrat v pláne alebo ho nevyklučuje. Túto skupinu je takisto vhodné oslovovať v priebehu štúdia alebo krátko po jeho absolvovaní (napr. cieľovými pracovnými ponukami či grantmi na rozvoj podnikania) s cieľom uľahčiť transfer nadobudnutých znalostí a zručností späť na Slovensko.

ODPORÚČANIE 2: HLAVNÝ MOTIVAČNÝ FAKTOR NÁVRATU – PRACOVNÁ PONUKA

Z našich zistení vyplýva, že motivácie späť migrovať sú v prevažnej miere ekonomické. Hlavným motivačným faktorom pre tých, ktorí sa chcú vrátiť preto bude vhodná pracovná ponuka (keďže rodinné väzby, ktoré pri potenciálnom návrate zohrávajú najväčšiu úlohu, štát nemá ako ovplyvniť). Vhodná pracovná ponuka by potenciálnym navrátilcom mala ponúknuť kariérny rast a finančné ohodnotenie, ktoré by zvýšilo ich životnú úroveň na Slovensku oproti ich aktuálnej životnej úrovni v zahraničí. Zaujímavým atribútom takejto ponuky by bola aj flexibilita pracovného času. Jedným z nástrojov, ako zjednodušiť kontakt potenciálneho zamestnanca so zamestnávateľom sú veľtrhy práce organizované v zahraničí, keďže návratu môžu brániť praktické logistické bariéry súvisiace s procesom hľadania zamestnania (napr. nutnosť opakovanej osobnej účasti na pracovných pohovoroch a pod.). (Indecon, 2018)

ODPORÚČANIE 3: VYTVORENIE ŠTÁTNEHO PROGRAMU NA PODPORU NÁVRATOV

Z nášho výskumu vyplýva, že Slováci by pri prípadnom návrate ocenili štátom organizovaný program podpory, ktorý by mal podľa nich spočívať najmä v zabezpečení dobrej informovanosti napríklad prostredníctvom informačno-poradenského centra alebo informačného portálu. Činnosť Úradu pre zahraničných Slovákov sa doteraz zameriavala na podporu tradičných krajských komunit, a to najmä v kultúrnej oblasti. Do budúcnosti by bolo vhodné rozšíriť pôsobnosť tejto inštitúcie a jej dotačné mechanizmy aj o spoluprácu s „novými“ komunitami migrantov, ktorí zo Slovenska odchádzali po roku 2004, a o podporu Slovákov, ktorí zvažujú návrat, prostredníctvom poskytovania cieľových informácií. Aktuálne takúto činnosť zastrešujú mimovládne organizácie (LEAF), resp. sa zabezpečuje projektovo

(projekt SASPRO v rámci Slovenskej akadémie vied) bez koordinačnej či podpornej úlohy štátu. V kontexte informovanosti treba osobitne poukázať na potrebu poradenstva pre Slovákov, ktorí žili dlhodobo v zahraničí, a v budúcnosti budú potrebovať poradiť s prenosom sociálnych dávok a inými otázkami, keďže po návrate na Slovensko budú mať menší kontakt so slovenským právnym a administratívnym systémom.

ODPORÚČANIE 4: NOVÉ METÓDY SPOLUPRÁCE S DIASPÓROU

Ako vyplynulo z nášho prieskumu, časť slovenských krajanov sa už neplánuje vrátiť. Navyše, u časti vysokokvalifikovaných migrantov, ktorí v posledných rokoch odišli zo Slovenska, možno predpokladať, že ich pobyt v zahraničí bude dlhodobý alebo trvalý z dôvodu prirodzene lepších možností uplatnenia v niektorých odboroch. S cieľom využitia znalostí, zručností a kontaktov tejto skupiny je okrem stratégií na podporu návratu potrebné navrhnuť ďalšie možnosti spolupráce s nimi, ktoré sa do budúcnosti môžu stať základom inovácie krajanskej politiky SR. Vhodnými nástrojmi môžu byť programy na podporu rozvoja obchodnej spolupráce so slovenskými podnikateľmi v zahraničí alebo programy dočasného vyslania či stáží odborníkov v štátnej a verejnej správe. Prvým krokom k zadefinovaniu takýchto možností spolupráce je zmapovanie osvedčených postupov, ktoré sa už využívajú v iných krajinách EÚ. Úspešné príklady takýchto riešení sú dostupné napríklad v Litve, Estónsku, Rumunsku či Bulharsku.

ODPORÚČANIE 5: ANALÝZY PRE SPRÁVNE NASTAVENIE POLITIKY NÁVRATOV

S cieľom nastaviť podporné a informačné služby pri návrate a aktivity na spoluprácu s diaspórou navrhujeme realizáciu doplňujúcich výskumov a analýz so zameraním na kvalitatívny zber dát. Tieto výskumy by nad rámec motivácií k návratu mali byť zamerané na mapovanie skúseností ľudí, ktorí sa v nedávnom období vrátili na Slovensko, alebo tých, ktorí sa už raz vrátili na Slovensko, ale nepodarilo sa im reintegrovať a opäť migrovali do zahraničia (táto skupina sa vyznačuje tým, že návrat na Slovensko už neplánujú). Takýto kvalitatívny výskum by mal byť zameraný na detailné spoznanie potrieb a prekážok (administratívnych, právnych, sociálnych) pri návrate, a toho, ako sa navrátilcom podarilo zužitkovať skúsenosti a zručnosti nadobudnuté v zahraničí po návrate na Slovensko, keďže z empirického výskumu vyplýva, že efektívnemu prenosu expertízy často bránia rozličné štrukturálne a kultúrne faktory, ako je nedostatočná otvorenosť voči odlišnej skúsenosti, konzervativizmus a pod. (King, R.; Lulle, A. and Buzinska, L., 2016).

ODPORÚČANIE 6: VYTVORENIE POLITIKY PRITIAHNUTIA TALENTOV

Pokiaľ ide osobitne o vysokokvalifikovaných slovenských občanov, ich podporu by bolo vhodné rámcovať do širšieho kontextu politiky zameranej na zvýšenie atraktívnosti krajiny pre talenty, ktorá by bola zameraná rovnako na vysokokvalifikovaných Slovákov ako na cudzincov³. Po vzore podobných politík zo zahraničia by sa podporné programy mali týkať zahraničných študentov, absolventov

---

³ Ako bolo uvedené vyššie, vysokokvalifikovaní pracovníci by mali byť len jednou z cieľových skupín návratovej politiky. Podľa definície UNESCO sú vysokokvalifikovaní migranti „osoby s kvalifikáciou manažérov, exekutívnych pracovníkov, odborníkov, technikov alebo podobných pracovníkov, ktorí sa pohybujú na vnútorných trhoch práce nadnárodných spoločností a medzinárodných organizácií alebo ktorí hľadajú uplatnenie na medzinárodných trhoch práce, na ktorých chýbajú konkrétne zručnosti.“

s magisterským alebo doktorandským titulom a podnikateľov. V tejto súvislosti OECD v roku 2019 publikovala tzv. *indikátory atraktívnosti krajiny pre talenty*⁴. Z 35 hodnotených krajín sa Slovensko v analýze umiestnilo na 20. mieste v kategórii absolventov s magisterským alebo doktorandským titulom, 23. mieste v kategórii podnikateľov a 19. mieste v kategórii vysokoškolských študentov. Nad rámec všeobecného posilňovania kvality života a inovačného prostredia by takéto politiky mali zahŕňať ciele podporné opatrenia zamerané na zjednodušenie imigračných pravidiel (vrátane zlúčenia rodiny) pre zahraničné talenty.

---

⁴ Angl. *OECD Indicators of Talent Attractiveness*; <https://www.oecd.org/migration/talent-attractiveness/>.

Metodológia

Cieľom výskumu bolo identifikovať vhodné možnosti a spôsoby, ako motivovať slovenských pracovníkov zo zahraničia pre návrat späť na Slovensko, prostredníctvom zmapovania možných motivačných faktorov pre návrat. Hlavnou výskumnou metódou bol dotazníkový prieskum, zber dát prebiehal formou organického a plateného šírenia cez sociálnu sieť Facebook a na analýzu a vyhodnotenie dát sme použili deskriptívne a inferenčné štatistické metódy.

Metódy zberu dát

Zber dát prebiehal pomocou dotazníkového prieskumu. Obsah dotazníka vychádzal z hlavných cieľov výskumu a opieral sa o predchádzajúce empirické výskumy uskutočnené na Slovensku a o teoretickú literatúru o návratovej migrácii. V jednotlivých odsekoch dotazníka sme sa zamerali na skúmanie dôvodov odchodu Slovákov do zahraničia, mapovanie súčasnej osobnej a profesijnej situácie respondentov a jej vplyvu na ďalší pobyt v zahraničí alebo návrat na Slovensko a pomenovanie motivácií a faktorov podporujúcich návrat späť na Slovensko.

Prioritnou formou zberu však bol online zber, ktorý sme zorganizovali tak, aby sme v čo najväčšej miere zachytili rôznorodosť výskumnej vzorky Slovákov žijúcich v zahraničí. Na spracovanie a manažment dotazníka sme využili webovú stránku 1ka.si.

Online zber dát sa uskutočnil v niekoľkých fázach. V prvej fáze sme ho zacielili na komunity Slovákov, ktoré sa v jednotlivých krajinách združujú na sociálnych sieťach, konkrétne na sieti Facebook. Využili sme pri tom cenný nástroj, ktorý spracovala organizácia LEAF, konkrétne Mapu komunit Slovákov (<https://spap.leaf.sk/mapa-komunit-slovakov/>). Zároveň sme v tejto fáze výskumu oslovili Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR so žiadosťou o pomoc pri šírení dotazníkov pomocou veľvyslanectiev SR v zahraničí. Následne sme prostredníctvom kontaktných informácií dostupných na stránke Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR priamo oslovili aj jednotlivé veľvyslanectvá, ktoré dotazník zdieľali prostredníctvom svojich účtov na sociálnej sieti Facebook.

Hlavným nástrojom online zberu dát sa však stala metóda šírenia dotazníka cez sociálnu sieť Facebook. Vychádzali sme z dostupných dát o používaní internetu a sociálnych sietí v Európskej únii, podľa ktorých 83 % populácie EÚ vo veku 16 – 74 rokov v roku 2018 použilo internet každý deň alebo aspoň raz za týždeň a 56 % populácie EÚ používa sociálne siete (Eurostat, 2019). Dotazník sme šírili pomocou zdieľania v jednotlivých komunitách na Facebooku a následného plateného šírenia v jednotlivých krajinách Európskej únie a neskôr celého sveta. Celkovo sme zaznamenali 5 063 kliknutí na odkaz, 2 627 ľudí si prečítalo úvodnú stranu dotazníka a 1 627 odpovedalo na dotazník takým spôsobom, ktorý umožňoval štatistické vyhodnotenie.

V prvej fáze zdieľania dotazníka do jednotlivých komunit Slovákov v zahraničí sme získali vzorku okolo 200 respondentov. V druhej fáze, keď sme na šírenie dotazníka využili platenú reklamu, sme získali vyšší počet približne 1 400 vyplnených dotazníkov.

Výskumná vzorka online kvantitatívneho prieskumu

Presný počet Slovákov žijúcich a pracujúcich v zahraničí nie je známy. Celkový odhad Slovákov žijúcich v zahraničí urobil Inštitút finančnej politiky (2017), a to na základe počtu odhlásených obyvateľov z Všeobecnej zdravotnej poisťovne – počet Slovákov žijúcich v zahraničí podľa IFP dosahuje 300 000. Podľa Eurostatu (2020) počet Slovákov *pracujúcich v iných členských štátoch Európskej únie* za rok 2018 dosahuje 5,8 % z celkového počtu obyvateľov SR, čo znamená, že v roku 2018 bol počet Slovákov pracujúcich (tzv. mobile workers) v iných štátoch EÚ okolo 300 000.

Pomocou sociálnej siete Facebook sa nám podarilo na účel výskumu zozbierať 1 627 dotazníkov, z ktorých bolo 1 417 vyplnených na viac ako 80 % a 210 bolo vyplnených čiastočne (na 50 až 80 %). Naši respondenti sa v čase výskumu nachádzali v 52 krajinách sveta. Tabuľka č. 1 ilustruje prvých dvadsať krajín s najvyšším počtom respondentov, spomedzi ktorých najpočetnejšiu skupinu tvorili Slováci žijúci v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska (N = 410).

Tabuľka č. 1: Počet Slovákov v zahraničí podľa krajiny pobytu

Krajina	Počet
Veľká Británia	410
Švajčiarsko	150
Česká republika	120
Taliansko	98
Írsko	91
Španielsko	68
Kanada	65
Nemecko	59
Rakúsko	49
Austrália	42
Dánsko	42
Francúzsko	42
Holandsko	42
Švédsko	40
Fínsko	30
Belgicko	27
Nórsko	27
Grécko	20
Luxembursko	18
Malta	14
Poľsko	14
Ostatné	159

N= 1 627

Štatistické metódy analýzy dát

Na analýzu dát sme použili deskriptívnu štatistiku (jednoduchá a viacrozmerná štatistika, priemer, metódy variability) a inferenčnú štatistiku (rozdiel medzi premennými, korelačné metódy, faktoriálna analýza a pod.).

Inferenčná analýza dát bola založená na modelovaní pomocou štrukturálnych rovníc (SEM). Štrukturálnymi rovnicami sme merali dva druhy vzťahov, a to vzťah medzi pozorovanými (nezávislými) premennými a buď latentnou závislou premennou (hypotetický konštrukt), alebo pozorovanou závislou premennou. V obidvoch prípadoch sa vplyv pozorovaných faktorov meral na základe štandardizovaných regresných váh (tzv. beta koeficientov). Pod regresnými váhami rozumieme silu pozorovaných faktorov a ich vplyv na latentnú premennú (táto sila je vyjadrená v škále 0 až 1 alebo 0 až -1 regresnými váhami). Zjednodušená interpretácia pozitívnych regresných váh je taká, že pre každé zvýšenie o 1 jednotku v nezávislej premennej sa závislá premenná zvýši o hodnotu koeficientu beta. Ak je koeficient beta negatívny, interpretácia je taká, že pre každé zvýšenie 1 jednotky nezávislej premennej sa závislá premenná zníži o hodnotu koeficientu beta. Napríklad, ak je koeficient beta .80 (štatisticky významný), potom sa pri každom zvýšení jednotky o 1 jednotku v nezávislej premennej zvýši výsledná (závislá) premenná o .80 jednotiek. **Všeobecné pravidlo štatistickej významnosti regresných váh v modelovaní pomocou štrukturálnych rovníc v sociálnych vedách je také, že koeficienty vyššie ako .80 sú silnými predikčnými faktormi vysvetľujúcimi závislú premennú (Byrne, 2010).**

Analýza dotazníkového prieskumu

Demografia respondentov

Základné demografické charakteristiky našej výskumnej vzorky pozostávali z údajov o veku respondentov, ich pohlaví, rodinnom stave, mieste (okrese) pôvodu, krajine, kde aktuálne žijú, a roku, v ktorom odišli zo Slovenska. Pokiaľ ide o pohlavie respondentov, v našom výskume bolo zastúpených 67 % žien a 33 % mužov (N = 1 592). Najstarší respondent mal 81 rokov a najmladší 19. Najpočetnejšia skupina opýtaných bola vo vekom rozmedzí medzi 31 až 45 rokov (N = 833), nasledovala veková skupina 19 až 30 rokov (N = 533) a skupina starších ako 46 rokov (N = 208) (Tabuľka č. 1). Väčšina respondentov teda bola v produktívnom veku.

Tabuľka č. 1: Veková štruktúra výskumnej vzorky

	Frekvencie	Percentá
19 – 30 rokov	533	34 %
31 – 45 rokov	833	62 %
46 a viac rokov	208	4 %

N = 1 574

Pokiaľ ide o rodinný stav, 69 % respondentov malo manžela/manželku alebo partnera/partnerku v zahraničí, 3 % má manžela/manželku alebo partnera/partnerku na Slovensku a 28 % respondentov je slobodných, respektíve nemá partnera a nie je v manželskom zväzku (Tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2: Rodinný status

	Frekvencie	Percentá
Manžel(-ka)/partner(-ka) žije v zahraničí	1 091	69 %
Manžel(-ka)/partner(-ka) žije na Slovensku	47	3 %
Nemám	444	28 %

N = 1 582

Výskumná vzorka pokrývala 52 krajín sveta. V tabuľke č. 3 sa uvádza prvých 20 štátov, v ktorých žije najvyšší počet účastníkov nášho prieskumu. Pri vzorke 1 601 respondentov najviac Slovákov žilo v Európe, a to konkrétne v týchto štátoch: Veľká Británia (410), Švajčiarsko (150), Česká republika (120), Taliansko (98) a Írsko (91). Zároveň mali v našom výskume zastúpenie aj krajiny ako Nový Zéland (5), Japonsko (9), Spojené arabské emiráty (6), Juhoafrická republika (3), Katar (2), Maroko (1), Paraguaj (1) či iné.

Tabuľka č. 3: Krajina, v ktorej momentálne žijete

Názov štátu	Počet respondentov
Veľká Británia	410
Švajčiarsko	150
Česká republika	120
Taliansko	98
Írsko	91
Španielsko	68
Kanada	65
Nemecko	59
Rakúsko	49
Austrália	42
Dánsko	42
Francúzsko	42
Holandsko	42
Švédsko	40
Fínsko	30
Belgicko	27
Nórsko	27
Grécko	20
Luxembursko	18
Malta	14
Iné	138

N = 1 601

Vo výskume sme zisťovali aj pôvod respondentov podľa jednotlivých okresov Slovenskej republiky. Vo vzorke (N = 1 586) bolo zastúpených všetkých 79 okresov Slovenskej republiky, pričom najviac respondentov (Tabuľka č. 4) pochádzalo z okresov Bratislavy (N = 204) a Košíc (N = 142).

Tabuľka č. 4: Počet a pôvod zahraničných Slovákov výskumu na základe okresov, z ktorých pochádzajú

Názov okresu	Počet respondentov
Bratislava	204
Košice	142
Banská Bystrica	81
Prešov	70
Žilina	64
Poprad	56
Trnava	55

Trenčín	52
Nitra	43
Michalovce	38
Prievidza	37
Martin	36
Nové Zámky	31
Spišská Nová Ves	27
Zvolen	24
Kežmarok	22
Liptovský Mikuláš	21
Ilava	20
Považská Bystrica	19
Rimavská Sobota	19
Vranov nad Topľou	19

N = 1 586

Ak by sme našu vzorku rozdelili na základe regionálneho členenia na úrovni NUTS 2, najviac respondentov pochádzalo z regiónu Východné Slovensko (N = 522 respondentov), potom z regiónu Západné Slovensko (N = 432 respondentov), z regiónu Stredné Slovensko (N = 386) a napokon z regiónu Bratislavy (N = 226).

Pokiaľ ide o dĺžku pobytu, najviac respondentov nášho výskumu odišlo zo Slovenska v roku 2015 (N = 115), pričom medián času odchodu bol v roku 2011. Respondenti, ktorí odišli v posledných piatich rokoch, a teda žijú v zahraničí menej ako 5 rokov, tvorili v našej vzorke najpočetnejšiu skupinu (33 %) (Tabuľka č. 5). Šesť až desať rokov žije v cudzine 25 % opýtaných. Podobný počet (23 %) Slovákov žije v zahraničí jedenásť až pätnásť rokov. Viac ako šesťnásť rokov žije 19 % respondentov nášho výskumu (Tabuľka č. 5). Môžeme teda povedať, že väčšina našich respondentov odišla v posledných desiatich rokoch (58 %) a Slováci, ktorí odišli v migračnej vlne krátko po roku 2004 (po vstupe SR do EÚ), tvorili v našom výskume 23 % respondentov (pozri aj Bahna, 2016).

Tabuľka č. 5: Dĺžka pobytu v zahraničí (V ktorom roku ste odišli zo Slovenska?)

	Frekvencie	Percentá
0 až 5 rokov (2019 – 2014)	528	33 %
6 až 10 rokov (2013 – 2009)	394	25 %
11 až 15 rokov (2008 – 2004)	365	23 %
Viac ako 16 rokov (2003 – 1962)	295	19 %

N = 1 582

Dosiahnuté vzdelanie

Pokiaľ ide o dosiahnuté vzdelanie na Slovensku pred odchodom do zahraničia (Tabuľka č. 6), naša vzorka pokrývala všetky stupne od základného (1 %) až po vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa (doktorandské štúdium) (4 %) Spolu 45 % respondentov na Slovensku ukončilo vysokoškolské vzdelanie, 48 % stredoškolské všeobecné/odborné s maturitou a 6 % odborné stredoškolské bez maturity (N = 1 602).

Tabuľka č. 6: Najvyšší dosiahnutý stupeň vzdelania na Slovensku (Aký najvyšší stupeň vzdelania ste dosiahli na Slovensku?)

	Frekvencie	Percentá
Vysokoškolské (III. stupeň – doktorandské)	71	4 %
Vysokoškolské (I. a II. stupeň)	640	41 %
Všeobecné stredoškolské s maturitou	341	21 %
Odborné stredoškolské s maturitou	423	27 %
Odborné stredoškolské bez maturity	104	6 %
Základné	23	1 %

N = 1 602

Tabuľka č. 7 ilustruje vysokoškolské odbory, ktoré respondenti študovali (N = 979). Pri tejto otázke vzorka predstavuje 61 % respondentov (N = 1 627). V spojení s predchádzajúcou otázkou (Aký najvyšší stupeň vzdelania ste dosiahli na Slovensku?) tak možno predpokladať, že 16,5 % respondentov nadobudlo vysokoškolské vzdelanie v zahraničí (N = 268). Pokiaľ ide o konkrétne odbory, viac ako 20 % respondentov ako svoj odbor určilo ekonómiu a manažment, 23 % študovalo spoločenské a humanitné vedy, 7 % informačné a 6 % technicko-informačné odbory (Tabuľka č. 7). Medzi iné (respondentmi uvedené) odbory patrili najčastejšie napríklad medzinárodné vzťahy či verejná správa, letectvo, manažment turizmu a cestovný ruch, marketing a marketingová komunikácia.

V tejto súvislosti pripomíname výsledky analýzy Inštitútu finančnej politiky (2017), podľa ktorej do zahraničia odchádza každý desiaty absolvent vysokej školy (údaje 2010 až 2013), čo podľa IFP predstavuje stratené náklady štátu na vzdelávanie vo výške 44,8 mil. eur ročne. Podľa inštitútu odchádza najviac absolventov lekárskejších a technických odborov. V našej vzorke respondentov prevažovali absolventi ekonomických a spoločenských a humanitných odborov, čo pravdepodobne súvisí s možnosťami a metódami oslovenia veľmi rôznorodej populácie Slovákov žijúcich v zahraničí.

Tabuľka č. 7: Vysokoškolský odbor (Ak máte vysokoškolské vzdelanie, aký odbor ste študovali?)

	Frekvencie	Percentá
Humanitné vedy (filozofia, história, estetika, etika, lingvistiká, archeológia, literárna veda a pod.)	126	13 %
Umenie (výtvarné, tanečné, hudobné, divadelné, dizajn a pod.)	30	3 %
Informatické vedy (informatika, softvérové inžinierstvo, informačné systémy, kognitívna veda)	68	7 %

Matematika a štatistika	17	2 %
Architektúra a stavitelstvo	26	3 %
Konštrukčné inžinierstvo, technológie, komunikácie (strojárstvo, elektrotechnika, doprava)	59	6 %
Lesníctvo, poľnohospodárstvo, veterinárne vedy, vodné hospodárstvo	13	1 %
Ekonómia a manažment	201	21 %
Právo	36	4 %
Žurnalistika a informácie	14	1 %
Spoločenské a behaviorálne vedy (sociológia, politológia, psychológia, sociálna práca)	100	10 %
Bezpečnostné služby, dopravné a poštové služby, logistika, obrana a vojenstvo)	8	1 %
Ekologické a environmentálne vedy, vedy o živej a neživej prírode (biológia, fyzika, chémia a pod.)	66	7 %
Farmaceutické, lekárske, zdravotnícke vedy, zubné lekárstvo	55	6 %
Výchova a vzdelávanie	41	4 %
Iné:	119	12 %

N = 979

Skúsenosť s prácou na Slovensku

Na otázku, či respondenti pracovali na Slovensku po ukončení štúdia, odpovedalo pozitívne 63 % (N = 1 007). Z nich 42 % pracovalo viac ako dva roky (Tabuľka č. 8) a 21 % menej ako dva roky. Zvyšní respondenti (37 %) po ukončení štúdia na Slovensku nepracovali, t. j. odišli za prácou do zahraničia bezprostredne po ukončení štúdia alebo študovali v zahraničí.

Tabuľka č. 8: Práca na Slovensku po ukončení štúdia (Pracovali ste po ukončení štúdia na Slovensku?)

	Frekvencie	Percentá
Áno, viac ako dva roky	677	42 %
Áno, menej ako dva roky	330	21 %
Nie, nepracoval som	588	37 %

N = 1 595

Spomedzi respondentov (N = 1 136), ktorí uviedli, že po štúdiu pracovali na Slovensku, až 4 % nepracovalo v odbore, ktorý vyštudovali, 19 % uviedlo, že iba čiastočne, a 38 % pracovalo vo vyštudovanom odbore (Tabuľka č. 9). Najfrekventovanejšie sektory (*Ak ste na Slovensku pracovali, v akom sektore to bolo?*), v ktorých naši respondenti pracovali, boli priemyselná výroba (13 %), ubytovacie a stravovacie služby (12 %) a administratívne a podporné služby (10 %) (N = 1 072).⁵ V rámci možnosti iné sa v odpovediach najviac vyskytoval obchod a predaj, reštauračné alebo IT služby.

⁵ Kategorizácia sektorov: Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov, Priemyselná výroba, Dodávka energií, vody a služby odstraňovania odpadu, Stavebníctvo, Veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel

Tabuľka č. 9: Vyštudovaný odbor, v ktorom respondenti pracovali (Ak ste na Slovensku pracovali, pracovali ste v odbore, ktorý ste študovali?)

	Frekvencie	Percentá
Áno	436	38 %
Nie	487	43 %
Čiastočne	213	19 %

N = 1 136

Súčasný kariérny status

V čase realizácie výskumu (november 2019) 76 % Slovákov v zahraničí pracovalo ako zamestnanec, 10 % bolo podnikateľmi, 5 % tvorili študenti a 2 % respondentov bolo nezamestnaných (Tabuľka č. 10). Viac ako sto respondentov (7 %) identifikovalo svoj kariérny status ako iné, pričom napríklad uvádzali, že sú dôchodcovia, sú na materskej dovolenke alebo sú študentmi doktorandského štúdia. Špecifikom boli kombinácie ako zamestnanec a študent alebo zamestnanec a podnikateľ.

Pokiaľ ide o sektory, v ktorých respondenti momentálne pracujú (*V akom sektore momentálne pracujete?*), najviac boli zastúpené ubytovacie a stravovacie služby (14 %), zdravotníctvo a sociálna pomoc (8 %), informácie a komunikácia (8 %) (*N = 1 436*). V rámci možnosti iné respondenti uvádzali napríklad právnické služby, gastronómiu, cestovný ruch, účtovníctvo či skladové a logistické činnosti.

Tabuľka č. 10: Súčasný kariérny status (Aký je váš súčasný kariérny status?)

	Frekvencie	Percentá
Študent	81	5 %
Zamestnanec	1 130	76 %
Podnikateľ	142	10 %
Nezamestnaný	33	2 %
Iné:	107	7 %

N = 1 493

Pokiaľ ide o pracovnú pozíciu, ktorú respondenti zastávajú (Tabuľka č. 11), 44 % zahraničných Slovákov sa identifikovalo ako radový zamestnanec, 19 % vykonáva samostatnú (odbornú či špecializovanú) činnosť, 14 % sú tílídri, 11 % pracuje na pozíciách v strednom manažmente, 5 % vo vyššom manažmente a 8 % tvoria podnikatelia (*N = 1 417*).

---

a motocyklov, Doprava a skladovanie, Ubytovacie a stravovacie služby, Informácie a komunikácia, Finančné a poisťovacie činnosti, Činnosti v oblasti nehnuteľností, Odborné vedecké a technické činnosti, Administratívne a podporné služby, Verejná správa a obrana, Vzdelávanie, Zdravotníctvo a sociálna pomoc, Umenie, zábava a rekreácia, Činnosti domácností ako zamestnávateľov (domáci personál - au pair, ošetrovatelia a pod.), Iné.

Tabuľka č. 11: Súčasná pracovná pozícia (Aká je vaša pozícia vo firme, kde pracujete?)

	Frekvencie	Percentá
Radový zamestnanec	620	44 %
Tímlíder	196	14 %
Stredný manažment	154	11 %
Vyšší manažment	67	5 %
Samostatná (odborná, špecializovaná) činnosť	270	19 %
Vlastník/podnikateľ	110	8 %

N = 1 417

Viac ako polovica (53 %) respondentov aspoň čiastočne pracuje v odbore, ktorý vyštudovali, 47 % respondentov uviedlo, že vo svojom odbore vôbec nepracuje (Tabuľka č. 12).

Tabuľka č. 12: Práca vo vyštudovanom odbore (Pracujete v odbore, ktorý ste vyštudovali?)

	Frekvencie	Percentá
Áno	490	34 %
Nie	675	47 %
Čiastočne	268	19 %

N = 1 433

V tabuľke č. 13 sa uvádzajú kariérne očakávania a spokojnosť s prácou, ktorú respondenti v súčasnosti vykonávajú. Väčšina respondentov (60 %) je so svojou pracovnou pozíciou skôr spokojná alebo spokojná (priemer 3,7). Z hľadiska predmetu výskumu je zaujímavým zistením, že väčšina respondentov sa v práci cíti dostatočne ohodnotená (72 %) (priemer 3,9).

V tejto súvislosti sme sa tiež pýtali, či postavenie cudzinca ovplyvňuje pocit spokojnosti respondentov s ich momentálnym pracovným zaradením. Iba 12 % respondentov cíti, že postavenie cudzinca negatívne vplýva na ich pracovné zaradenie. Naopak, 74 % respondentov si nemyslí, že by ich pracovné zaradenie bolo negatívne ovplyvnené tým, že sú cudzinci, čo poukazuje na dobrú úroveň integrácie a vysokú mieru integrácie respondentov v krajinách, v ktorých žijú.

Tabuľka č. 13: Kariérne očakávania a spokojnosť s prácou

	1	2	3	4	5	Celkom	Priemer (M)	Std. d.
Do akej miery vaša súčasná pozícia vyhovuje vašim kariérnym očakávaniam/cieľom?	112 (8%)	98 (7%)	376 (26%)	426 (30%)	425 (30%)	1 437 (100%)	3,7	1.2

Cítite sa v práci dostatočne ohodnotený?	48 (3%)	87 (6%)	268 (19%)	522 (37%)	501 (35%)	1 426 (100%)	3,9	1.0
Je vaše súčasné pracovné zaradenie podľa vás negatívne ovplyvnené tým, že ste cudzinec?	842 (59%)	214 (15%)	187 (13%)	107 (7%)	77 (5%)	1 427 (100%)	1.9	1.2

Pozn: 1 (vôbec) – 5 (úplne).

Integrácia

Integrácia respondentov do spoločnosti v zahraničí bola meraná dvoma druhmi faktorov: prostredníctvom miery interakcie s miestnymi obyvateľmi a prostredníctvom úrovne znalosti miestneho jazyka (Tabuľka č. 14). Pokiaľ ide o jazyk, respondenti v každodennom živote väčšinou (60 %) používajú miestny jazyk alebo miestny jazyk používajú v rovnakej miere ako slovenčinu (31 %) (ktorú pravdepodobne používajú v súkromnom živote alebo komunite, v ktorej sa denne pohybujú). Iba 9 % respondentov teda používa v každodennom živote viac slovenčinu ako miestny jazyk (Tabuľka č. 15).

Tabuľka č. 14: Integrácia v miestnej komunite na základe jazyka a vzťahov s miestnymi obyvateľmi

	1	2	3	4	5	Celkom	Priemer (M)	Std. d.
Hodnotíte vaše vzťahy s miestnymi obyvateľmi ako uspokojivé?	19 (1%)	52 (3%)	267 (18%)	482 (32%)	667 (45%)	1 487 (100%)	4.2	0.9
Ako hodnotíte svoju znalosť miestneho jazyka?	35 (2%)	68 (5%)	195 (13%)	404 (27%)	789 (53%)	1 491 (100%)	4.2	1.0

Tabuľka č. 15: Používanie slovenčiny alebo miestneho jazyka (Používate v každodennom živote viac slovenčinu alebo miestny jazyk?)

	Frekvencie	Percentá
Slovenčina	139	9 %
Miestny jazyk	890	60 %
Je to vyrovnané	455	31 %

N = 1 484

Druhým faktorom, ktorým sme hodnotili úroveň integrácie Slovákov v zahraničí, boli vzťahy s miestnymi obyvateľmi. Ako ilustruje tabuľka č. 16, väčšina respondentov (60 %) sa stretáva (prevažne) alebo iba s miestnymi obyvateľmi, 28 % sa stretáva rovnako s miestnymi ako so Slovákami. Iba jedno percento Slovákov žijúcich v cudzine uviedlo, že sa stretáva v zahraničí iba so Slovákami. Zároveň väčšina respondentov hodnotí vzťahy s miestnymi obyvateľmi veľmi pozitívne (Tabuľka č. 14). Multinominálnou regresnou analýzou sme dokázali, že stretávanie sa s miestnymi obyvateľmi ovplyvňuje lepšie hodnotenie vzťahov s nimi ($R^2 = .672$, $p = .000$), t. j. tí Slováci, ktorí sa stretávajú

v zahraničí viac s miestnymi obyvateľmi, pozitívnejšie hodnotia aj ich vzťahy s nimi. V tejto súvislosti treba poznamenať, že vo svojich komentároch k dotazníku viacerí respondenti upozornili, že pracujú a žijú v multinárodnom prostredí a ich primárnymi kontaktmi často nie sú len krajanovia alebo miestni obyvatelia, ale skôr medzinárodná komunita.

Tabuľka č. 16: Interakcia s miestnymi obyvateľmi v súkromnom živote (*Stretávate sa vo svojom súkromnom živote viac so Slováckmi alebo s miestnymi obyvateľmi?*)

	Frekvencie	Percentá
Iba so Slováckmi	10	1 %
Prevažne so Slováckmi	168	11 %
Prevažne s miestnymi	539	36 %
Iba s miestnymi obyvateľmi	349	24 %
Je to vyrovnané	418	28 %

N = 1 484

Motivácie odísť do zahraničia zotrvať v zahraničí

V súvislosti s integráciou do spoločnosti v zahraničí sme vo výskume merali aj faktory, ktoré motivovali Slovákov pre odchod do zahraničia a ktoré ich motivujú zotrvať v zahraničí. Dôvody odchodu do zahraničia zo Slovenska sa uvádzajú v tabuľke č. 17. Ako vyplýva z tabuľky, Slováci boli k odchodu do zahraničia motivovaní najmä ekonomickými „push“ faktormi na strane Slovenska a „pull“ faktormi na strane krajín ich súčasného pobytu, ktoré sú nielen ekonomické, ale aj sociálne. Medzi najvýznamnejšie faktory patrí organizácia práce a pracovných podmienok v zahraničí (.861). Ďalšie faktory v poradí sú menej štatisticky významné (koeficient nižší ako .8), a sú to lepšie platená práca (.687) a lepšie kariérne vyhliadky v odbore (.630) a lepší sociálny systém v zahraničí (.570).

Tabuľka č. 17: Motivácie odísť do zahraničia (Akú úlohu hrali pri vašom odchode zo Slovenska tieto faktory?)

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Nedostatok pracovných príležitostí na Slovensku	.428	.184		
Lepšie platená práca v zahraničí	.687	.472	15,144	***
Lepšie kariérne vyhliadky v mojom odbore v zahraničí	.630	.397	14,639	***
Lepšia organizácia práce a pracovné podmienky v zahraničí	.861	.741	15,973	***
Štúdium v zahraničí	.207	.043	6,912	***
Spoznávanie iných krajín a získanie skúseností	.258	.066	8,392	***

Osobné dôvody (rodina, partner v zahraničí a pod.)	-.113	.013	-3,970	***
Lepší sociálny systém v zahraničí	.570	.325	14,031	***
Politicko-spoločenská situácia na Slovensku	.468	.219	12,680	***
Iné	.124	.015	1,818	,069

Poznámka: *Cronbach alpha .699; *** $p \leq .001$ (Chi square 644,88; CFI .800; RFI .674)

Faktory, ktoré zohrávajú štatisticky najvýznamnejšie motivácie zotrvať v zahraničí, približuje tabuľka č. 18. Metódou faktorovej analýzy sme zistili, že ekonomické, sociálne, kultúrne a osobné faktory majú pomerne vyrovnaný vplyv na rozhodnutia respondentov, pričom najvýznamnejšie boli pocit bezpečnosti (.904), zdravotná starostlivosť (.886), osobné vzťahy (.881) a sociálny systém (.874) krajiny, v ktorej v čase výskumu Slováci žili.

Tabuľka č. 18: Faktory vysvetľujúce motivácie zotrvať v zahraničí

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Zdravotná starostlivosť	.886	.786	52,410	***
Sociálny systém	.874	.764	52,128	***
Bezpečnosť	.904	.817	53,007	***
Osobné vzťahy	.881	.776		***
Ekonomické zázemie (vlastníctvo bytu, domu a pod.)	.856	.733	44,518	***
Kozmopolitné prostredie	.868	.754	45,674	***
Počasia	.772	.595	37,140	***

Poznámka: *Cronbach alpha .956; *** $p \leq .001$ (Chi square 232,17; CFI .981; RFI .953)

Opätovný návrat do zahraničia

Náš výskum sa osobitne zamerl na skupinu Slovákov, ktorí sa opätovne do zahraničia vrátili po čase strávenom na Slovensku. Opätovná migrácia je typickým moderným vzorcom migrácie: napríklad v Nemecku až 60 % zo všetkých migrantov tvoria tí, ktorí sa opätovne do krajiny vrátili po čase strávenom v ich domovskej krajine (Constant & Zimmermann, 2011). V našom výskume takúto skupinu tvorilo až 32 % respondentov (N = 481) (Tabuľka č. 9). Zhruba tretina opýtaných už v zahraničí v minulosti žila, vrátila sa na Slovensko a opätovne sa do cudziny vrátila, pričom môžeme predpokladať, že časti týchto ľudí sa nepodarilo spätné zaradenie do slovenskej spoločnosti a na trh práce.

Tabuľka č. 19: Opätovný návrat do zahraničia (Už ste sa niekedy v minulosti vrátili na Slovensko a potom ste sa znovu vrátili do zahraničia?)

	Frekvencie	Percentá
Áno	481	32 %
Nie	1 009	68 %

N = 1 490

Faktorovou analýzou sme zisťovali, aké faktory najviac ovplyvňujú opätovný odchod zo Slovenska (Cronbach alpha .974) do zahraničia (Tabuľka č. 20). Medzi štatisticky najvýznamnejšie faktory, pre ktoré sa Slováci vracajú do zahraničia po čase strávenom na Slovensku, patrí lepší sociálny systém a životné podmienky v zahraničí ako na Slovensku (.934), lepšia pracovná ponuka v zahraničí (.931) a sklamanie z organizácie práce a pracovných podmienok po návrate (.926). Významnými faktormi však sú aj nedostatočná podpora štátu po návrate a politicko-spoločenská situácia na Slovensku (koeficient vyšší ako .9).

Tabuľka č. 20: Faktory opätovného návratu Slovákov do zahraničia*

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Nenašiel/a som vhodnú prácu	.892	.795		***
Moje vedomosti a skúsenosti zo zahraničia neboli v práci využité	.901	.812	37,203	***
Sklamala ma organizácia práce a pracovné podmienky	.926	.858	39,899	***
Lepšia pracovná ponuka v zahraničí	.931	.868	40,635	***
Nedostatočná podpora štátu po mojom návrate	.917	.841	38,804	***
Nepodarilo sa mi znovu začleniť do spoločnosti a obnoviť sociálne kontakty	.858	.736	32,991	***
Osobné dôvody (rodina/partner v zahraničí a pod.)	.760	.577	26,223	***
Lepší sociálny systém a životné podmienky v zahraničí	.934	.872	40,903	***
Prevládajúca politicko-spoločenská situácia na Slovensku	.904	.818	37,559	***

Poznámka: *Cronbach alpha .974; *** $p \leq .001$ (Chi square 314,42; CFI .965; RFI .936)

Vo výskume mali respondenti zároveň možnosť určiť aj iné, neuvedené dôvody svojho opätovného odchodu do zahraničia. Respondenti najviac uvádzali homofóbiu v slovenskej spoločnosti a neuplatňovanie LGBT práv, nedostatočné platové ohodnotenie, stav vecí verejných vrátane školstva a zdravotníctva, ale aj nedostatočnú adaptáciu rodiny na slovenský vzdelávací systém a na pracovný trh na Slovensku.

Plánovaný návrat na Slovensko

Kým v predchádzajúcej časti sa v dotazníku skúmali dôvody možného zotrvania v zahraničí, v druhej časti sme sa samozrejme pýtali aj na plánovaný návrat na Slovensko a jeho časové vymedzenie (Tabuľka č. 20). Spolu 30 % Slovákov má konkrétny plán, kedy sa plánuje vrátiť, a 48 % návrat nevyklučuje, ale nemá ho v pláne. Na druhej strane 22 % respondentov sa už na Slovensko vrátiť neplánuje. Štyri percentá Slovákov sa v čase výskumu (november 2019) plánovalo vrátiť do jedného roka a jedno percento do troch mesiacov (Tabuľka č. 20).

Testom vzájomnej asociácie medzi plánovaným návratom a tým, či sa už niekedy Slováci vrátili späť na Slovensko, sme zistili štatistickú významnosť a vzťah ($R^2= 921,52$; $\Phi= .756$; $p= .000$). Z dát vyplýva, že tí, ktorí sa opätovne do zahraničia vrátili, neplánujú návrat na Slovensko. Cieľová skupina návratovej politiky by sa teda mala opierať o tú skupinu Slovákov, ktorá je v zahraničí po prvýkrát a je viac otvorená návratu domov.

Tabuľka č. 20: Plánovaný návrat na Slovensko (Plánujete sa vrátiť na Slovensko?)

	Frekvencie	Percentá
Áno, plánujem sa vrátiť do troch mesiacov	19	1 %
Áno, plánujem sa vrátiť do jedného roka	52	4 %
Áno, mám to v dlhodobom pláne, ale nemám jasnú predstavu o tom, kedy to bude	357	25 %
Nevylučujem to, ale momentálne ho nemám v pláne	675	48 %
Neplánujem sa vrátiť	303	22 %

$N = 1\ 406$

Špecifickú skupinu respondentov pri tejto otázke tvorili Slováci žijúci v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska ($N = 441$). Respondentov sme sa pýtali, či sú ich plány týkajúce sa návratu ovplyvnené neistou situáciou v súvislosti s Brexitom (prieskum sa vykonával v novembri 2019, keď ešte neboli jasné podrobnosti vystúpenia Spojeného kráľovstva z Európskej únie a ich vplyv na štatút Slovákov žijúcich v Spojenom kráľovstve) . Iba 13 % respondentov uviedlo, že Brexit vplýva na ich rozhodnutie o návrate na Slovensko. Naopak väčšina (82 %) uviedla, že Brexit neovplyvní ich rozhodnutie vrátiť sa domov, a iba 6 % uviedlo, že nevie. (Tabuľka č. 22).

Tabuľka č. 22: Brexit ako faktor návratu na Slovensko

	Áno	Skôr áno	Skôr nie	Nie	Neviem	Priemer (M)	Std. d.
Má na vaše rozhodnutie nejaký vplyv súčasná neistá situácia v súvislosti s Brexitom?	16 (4%)	38 (9%)	100 (23%)	259 (59%)	28 (6%)	3.6	0.9

$N = 441$

Faktorovou analýzou sme zisťovali váhy jednotlivých faktorov, ktoré respondenti vidia ako prekážky návratu späť na Slovensko (Cronbach alpha .970). Hlavné štatisticky významné prekážky návratu (s najväčším vplyvom) sú nízke mzdy v pomere k životným nákladom (.960), nedostatok pracovných príležitostí v odbore (.912) a neadekvátne možnosti pokračovať v kariére, ktorú respondenti majú v zahraničí (.911) (Tabuľka č. 23). Osobné dôvody ako prekážka návratu sa v pomere s ostatnými faktormi ukázali ako najmenej závažné.

Tabuľka č. 23: Prekážky návratu na Slovensko* (Sú pre vás nasledujúce faktory prekážkami, ktoré vás odrádzajú od návratu na Slovensko?)

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Nízke mzdy v pomere k životným nákladom	.960	.922		***
Nedostatok pracovných príležitostí v mojom odbore	.912	.831	72,365	***
Nedostatok pracovných príležitostí v mojom regióne	.899	.808	69,702	***
Neadekvátne možnosti pokračovať v kariére, ktorú mám v zahraničí	.911	.831	65,302	***
Nutnosť hľadať si nové pracovné miesto	.885	.783	63,252	***
Lepší sociálny systém v zahraničí	.883	.780	63,052	***
Politicko-spoločenská situácia na Slovensku	.873	.762	60,569	***
Osobné dôvody	.783	.614	44,455	***

Poznámka: *Cronbach alpha .970; *** $p \leq .001$ (Chi square 301,02; CFI .982; RFI .959)

Faktorová matica motivačných faktorov, pre ktoré by respondenti zvažovali návrat späť na Slovensko (Cronbach alpha .967) ukázala, že uvádzané dôvody pre návrat majú pomerne vyrovnanú váhu. Najvýznamnejším faktorom však je zaujímavá pracovná ponuka na Slovensku (.950), zlepšenie verejných služieb ako školstvo a zdravotníctvo (.924) a celkové zlepšenie správy vecí verejných (.916) (Tabuľka č. 24).

Tabuľka č. 24: Motivačné faktory smerom k návratu* (Ak by ste zvažovali návrat na Slovensko, čo by pre vás boli najdôležitejšie faktory, ktoré by vás mohli motivovať k návratu?)

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Rodinné dôvody a sociálne väzby	.894	.799		***
Zaujímavá pracovná ponuka na Slovensku	.950	.903	55,832	***
Štátom podporovaný program pomoci pri návrate	.903	.815	49,921	***
Zlepšenie verejných služieb (školstvo, zdravotníctvo)	.924	.853	65,177	***
Celkové zlepšenie správy vecí verejných	.916	.839	64,110	***

Poznámka: *Cronbach alpha .967; *** $p \leq .001$ (Chi square 73,36; CFI .993; RFI .974)

Štátom podporovaný program a ponuka od zamestnávateľa ako determinanty návratu

Ak by mal byť vytvorený štátom podporovaný program návratu zo zahraničia, podľa regresných váh faktorov, by tento program najviac vystihovalo informačné a poradenské centrum (.962), informačný webový portál (.955) a pomoc pri vybavovaní administratívnych povinností. (.943) (Tabuľka č. 24).

Tabuľka č. 25: Štátom podporovaný program a jeho charakteristiky* (Ak by existoval štátom podporovaný program návratu, čo by podľa vás mal obsahovať?)

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Finančná podpora, pomoc pri získaní bývania	.862	.742		***
Poradenstvo po telefóne (hotline)	.911	.830	52,165	***
Informačný webový portál	.955	.911	58,374	***
Informačné a poradenské centrum	.962	.926	59,111	***
Pomoc pri vybavovaní administratívnych povinností a pod.	.943	.890	56,886	***

Poznámka: *Cronbach alpha .961; *** $p \leq .001$ (Chi square 73,74; CFI .993; RFI .979)

Pokiaľ ide o atribúty konkrétnej pracovnej ponuky od slovenského zamestnávateľa (Cronbach alpha .981), ako najvýznamnejšie respondenti hodnotili finančné ohodnotenie (.962), ktoré zlepši ich životnú úroveň, možnosť kariérneho rastu (.959), flexibilita pracovného času (.936). Významné faktory (koeficient vyšší ako .9). sú aj ponuka od prestížnej firmy (.925) alebo vedúca pozícia vo firme (.922) (Tabuľka č. 25).

Tabuľka č. 26: Pracovná ponuka od slovenského zamestnávateľa ako motivácia k návratu zo zahraničia* (Akú pracovnú ponuku slovenského zamestnávateľa by ste považovali za zaujímavú?)

	Štandardizované regresné váhy SRW	SMC	C.R.	p
Ponuka v odbore, v ktorom som študoval	.862	.743		***
Finančné ohodnotenie, ktoré zlepši moju životnú úroveň	.962	.926	58,905	***
Pozícia vo firme (napr. vedúca pozícia)	.922	.851	55,297	***
Možnosť kariérneho rastu	.959	.920	59,815	***
Ponuka od prestížnej firmy	.925	.855	54,704	***
Ponuka s poskytnutím rekvalifikácie, vzdelávania, mentoringu,	.914	.835	52,212	***

Flexibilita pracovného času	.936	.876	54,862	***
Ponuka so zabezpečeným bývaním	.875	.766	47,420	***
Ponuka s možnosťou vybaviť celý proces náboru v zahraničí (pracovná ponuka, pohovor, uzatvorenie pracovnej zmluvy)	.907	.823	51,072	***

Poznámka: *Cronbach alpha .981; *** $p \leq .001$ (Chi square 398,84; CFI .983; RFI .964)

Determinanty plánovaného návratu

V tejto časti výskumu sme sa zamerali na determinanty plánovaného návratu (*Plánujete sa vrátiť na Slovensko?*) vo vzťahu k veku respondentov, dĺžke pobytu v zahraničí, pohlaviu, vzdelaniu, rodinnému stavu alebo kariérnemu statusu. Premenná plánovaného návratu (závislá premenná) bola vyjadrená možnosťami uvedenými v Tabuľke č. 21 (*Áno, plánujem sa vrátiť do troch mesiacov; Áno, plánujem sa vrátiť do jedného roka; Áno, mám to v dlhodobom pláne, ale nemám jasnú predstavu o tom, kedy to bude; Nevylučujem to, ale momentálne to nemám v pláne, Neplánujem sa vrátiť*). Zároveň sme testovali hypotézy týkajúce sa faktorov ovplyvňujúcich túto premennú, pričom sme sa osobitne zamerali na vplyv prípadného štátom podporovaného programu a jeho foriem či vplyv zaujímavej pracovnej ponuky a jej vlastností.

Vplyv veku a času odchodu do zahraničia

Z analýzy regresnej lineárnej korelácie vzťahu medzi vekom alebo časom odchodom do zahraničia a plánovaným návratom vyplynulo, že tento vzťah je v oboch prípadoch štatisticky nevýznamný ($p > .05$). Znamená to, že vek a dĺžka pobytu Slovákov v zahraničí nemá vplyv na plánovaný návrat na Slovensko, a teda plánovaný návrat štatisticky významne ovplyvňujú iné faktory.

Vplyv pohlavia na plánovaný návrat

Porovnávajúc vzťah medzi pohlavím v plánovanom návrate na základe t-testu sme zistili, že medzi ženami a mužmi v otázke plánovaného návratu na Slovensko nie je štatisticky významný rozdiel ($p > .05$) (Tabuľka č. 26).

Tabuľka č. 27: T-test plánovaného návratu medzi ženami a mužmi

	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error
Predpokladajú sa rovnaké odchýlky	8,140	,004	-,948	1585	,343	-,120	,127
Nepredpokladajú sa rovnaké odchýlky			-,986	1147,187	,324	-,120	,122

$N = 1\ 592$

Vplyv kariérneho statusu

Metódou kontingenčných tabuliek sme skúmali asociáciu medzi pracovným statusom a rozhodnutím vrátiť sa na Slovensko. V tabuľke č. 28 približujeme interpretáciu vzťahu medzi kariérnym statusom a plánovaným návratom ($R^2 = .946$, Cramer's $V = .343$, $p = .000$), pričom kariérny status bol reprezentovaný kategóriami študent, zamestnanec, podnikateľ, nezamestnaný a iné.

Spomedzi celej vzorky 48 % respondentov nevylučuje návrat, no momentálne ho nemá v pláne, 5 % sa plánuje vrátiť do roka alebo do troch mesiacov a 25 % má návrat v dlhodobom pláne, no presne nevie,

kedy sa uskutoční, a 22 % sa neplánuje vrátiť (Tabuľka 20). Ak sa pozrieme osobitne na študentov, skoro 9 % vie, že sa do roka či pár mesiacov určite vráti, a až 40 % z nich nevylučuje, že by sa vrátili, no momentálne to nemajú v pláne. Viac ako 23 % študentov má v dlhodobom pláne sa vrátiť, no nevie kedy. Iba 21 % študentov si je istých, že sa nevráti, respektíve to neplánuje. Viac ako polovica momentálne nezamestnaných Slovákov (51 %). (medzi ktorých však môžeme zaradiť aj ženy na materskej či dôchodcov) sa neplánuje vrátiť. Na druhej strane 30 % nezamestnaných označilo, že majú v dlhodobom pláne návrat na Slovensko, no nevedia presne kedy to bude.

Samostatne zárobkovo činní Slováci v zahraničí (80,3 %) sa v porovnaní so zamestnancami (64,3 %) skôr vracajú nechcú, respektíve to nevylučujú, no ani to nemajú v dlhodobom pláne ($F=333,19$, $p=.000$) (test ANOVA). To znamená, že tí, čo pracujú ako zamestnanci v zahraničí, sa plánujú vrátiť na Slovensko skôr ako slovenskí podnikatelia v zahraničí.

Tabuľka č. 28: Kontingenčná tabuľka plánovaného návratu a kariérneho statusu

	Študent	Zamestnanec	Podnikateľ	Nezamestnaný	Iné	Spolu
Áno, plánujem sa vrátiť do troch mesiacov	3 3,7 %	10 0,9 %	1 0,7 %	2 6,1 %	3 2,8 %	19 1,2 %
Áno, plánujem sa vrátiť do jedného roka	4 4,9 %	41 3,6 %	3 2,1 %	1 3,0 %	3 2,8 %	52 3,2 %
Áno, mám to v dlhodobom pláne, ale nemám jasnú predstavu o tom, kedy to bude	19 23,5 %	285 25,3 %	22 15,6 %	10 30,3 %	21 19,8 %	357 22,1 %
Nevylučujem to, ale momentálne to nemám v pláne	32 39,5 %	513 45,6 %	71 50,4 %	10 30,3 %	47 44,3 %	673 41,7 %
Neplánujem sa vrátiť	17 21,0 %	211 18,7 %	41 29,1 %	7 21,2 %	26 24,5 %	302 18,7 %

$N = 1403$

Vplyv vzdelania na plánovaný návrat

Štatisticky významný vzťah sa ukázal aj v prípade vzdelania nadobudnutého na Slovensku a plánovaným návratom na Slovensko ($R^2=74$, $p=.000$). Analýzou rozptylov priemerov (ANOVA, Tabuľka č. 29) sa ukázal štatistický rozdiel medzi respondentmi, ktorí majú vysokoškolské vzdelanie prvého a druhého či tretieho stupňa, a tými respondentami, ktorí nadobudli na Slovensku odborné stredoškolské vzdelanie s maturitou a bez maturity ($F_{307}=8,9$; $p=.000$). Kým Slováci v zahraničí s vysokoškolským vzdelaním dosiahnutým na Slovensku skôr nemajú v pláne návrat na Slovensko, respektíve síce ho nevylučujú, ale nemajú predstavu, kedy to bude ($3,24 \pm 2,1$; $p=.039$), zahraniční Slováci s nižším vzdelaním (odborné stredoškolské s maturitou a bez maturity) majú návrat v dlhodobom pláne ($2,78 \pm 2,5$; $p=.039$) ($2,26 \pm 2,7$; $p=.002$).

Overovali sme aj hypotézu, či by ľudia, ktorí v zahraničí pracujú mimo svojho odboru, mohli byť cieľovou skupinou komunikácie pre podporu návratu (test ANOVA), pričom sme zistili, že z hľadiska plánov na návrat nie je štatistický rozdiel medzi tými, čo pracujú alebo nepracujú vo svojom odbore ($p = .292$).

Tabuľka č. 29: Test rozptylu priemerov medzi vzdelaním nadobudnutým na Slovensku a plánovaným návratom na Slovensko

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
Vysokoškolské tretí stupeň	70	3,26	2,069	,247
Vysokoškolské prvý a druhý stupeň	639	3,24	2,157	,085
Všeobecné stredoškolské s maturitou	339	3,03	2,396	,130
Odborné stredoškolské s maturitou	421	2,78	2,570	,125
Odbor. stredoškolské bez maturity	104	2,26	2,773	,272
Základné	23	1,87	3,362	,701
Spolu	1616	2,96	2,435	,061

Vplyv rodinného stavu

Rodinný status respondentov a to, či majú manžela/manželku alebo partnera/partnerku v zahraničí alebo na Slovensku, sa rovnako ukázal ako štatisticky významný vo vzťahu k plánovanému návratu ($p = .000$; $R^2 = .52$). Analýzou rozptylov priemerov (Tabuľka č. 30) sme zistili, že medzi jednotlivými kategóriami rodinného statusu existujú štatisticky významné rozdiely ($F_{1,71} = 9,81$; $p = .000$). Respondenti, ktorí majú manžela či manželku v zahraničí, sa neplánujú vrátiť a nemajú to ani v dlhodobom pláne ($3,13 \pm 2,3$; $p = .039$). Na druhej strane tí, ktorí majú partnera na Slovensku, sa skôr plánujú vrátiť, aj keď nevedia presne kedy ($2,17 \pm 2,6$; $p = .039$).

Tabuľka č. 30: Test rozptylu priemerov medzi rodinným statusom a plánovaným návratom na Slovensko

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
Manžel/ka alebo partner/ka žije v zahraničí	1088	3,13	2,330	,071
Manžel/ka alebo partner/ka žije na Slovensku	47	2,17	2,640	,385
Slobodný/á	442	2,76	2,493	,119
Spolu	1616	2,96	2,435	,061

Plánovaný návrat na Slovensko a motivácie k návratu

Okrem determinantov plánovaného návratu ako je vek, pohlavie, vzdelanie nadobudnuté na Slovensku či rodinný status, sme skúmali aj faktory, ktoré by návrat ovplyvnili (*Ak by ste zvažovali návrat na*

Slovensko, čo by pre vás boli najdôležitejšie faktory, ktoré by vás mohli motivovať k návratu?). Regresným modelom sme analyzovali vzťah jednotlivých faktorov ($R = .581$, $R^2 = .338$, $p = .000$) a plánovaného návratu na Slovensko (*Plánujete návrat na Slovensko?*). Tabuľka č. 31 reprezentuje koeficienty jednotlivých faktorov vysvetľujúce motivácie k návratu. Najsilnejšie vysvetľujúci koeficient je zlepšenie verejných služieb (.678) a celkové zlepšenie správy vecí verejných (.567), ktoré však návrat ovplyvňujú negatívne, tzn. ak by sa zlepšili verejné služby a správa vecí verejných, škála plánov týkajúcich sa návratu narastie smerom k zotrvaní v zahraničí. To v podstate znamená, že Slováci v zahraničí si zlepšenie správy vecí verejných želajú, no ich plánovaný návrat na Slovensko to skôr neovplyvní.

Opačný efekt koeficientov majú rodinné dôvody (- .567), štátom podporovaný program návratu (- .501) a zaujímavá pracovná ponuka na Slovensku (- .401). Tieto faktory by teda viac ovplyvnili návrat Slovákov žijúcich v zahraničí na Slovensko.

Treba však poznamenať, že uvedený regresný model platí pre našu vzorku respondentov a že tieto faktory vysvetľujú iba 33,8 % premennej plánovaného návratu ($R^2 = .338$).

Tabuľka č. 31: Vzťah faktorov vrátiť sa na Slovensko s plánovaným návratom

Model	Unstand. koeficienty		Stand. koeficienty	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	3,936	,031		128,520	,000
Rodinné dôvody a sociálne väzby	-,180	,015	-,567	-12,252	,000
Zaujímavá pracovná ponuka na Slovensku	-,127	,018	-,401	-6,973	,000
Štátom podporovaný program pomoci pri návrate	-,163	,016	-,501	-10,459	,000
Zlepšenie verejných služieb (školsstvo, zdravotníctvo)	,214	,024	,678	9,001	,000
Celkové zlepšenie správy vecí verejných	,177	,023	,567	7,774	,000

$N = 1\ 618$

Vplyv pracovnej ponuky konkrétneho zamestnávateľa

Podobne ako pri predchádzajúcich hypotézach sme regresným modelom testovali vzťah medzi motiváciou návratu, konkrétne zaujímavou pracovnou ponukou (*Zaujímavá pracovná ponuka na Slovensku*) a hodnotením jednotlivých charakteristík tejto pracovnej ponuky (*Akú pracovnú ponuku slovenského zamestnávateľa by ste považovali za zaujímavú?*) (Tabuľka č. 32). Tento model vyšiel štatisticky významný vysvetľujúc 83,5 % premennej pracovnej ponuky ako motivácie k návratu ($R = .914$; $R^2 = .835$; $p = .000$). Najsilnejšie atribúty pracovnej ponuky boli finančné ohodnotenie, ktoré zlepší životnú úroveň (.401) a možnosť kariérneho rastu (.211). Medzi štatisticky významnými faktormi, no so slabším koeficientom vplyvu, možno ešte spomenúť ponuku v odbore, v ktorom respondent študoval (.094), ponuku s poskytnutím rekvalifikácie (.088) a ponuku s možnosťou vybaviť celý proces nábora v zahraničí (.063).

Tabuľka č. 32: Pracovná ponuka na Slovensku a jej faktory

Model	Unstand. koeficienty		Stand. koeficienty	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	,044	,048		,922	,357
Ponuka v odbore, v ktorom som študoval	,095	,021	,094	4,519	,000
Finančné ohodnotenie, ktoré zlepší moju životnú úroveň	,396	,035	,401	11,474	,000
Pozícia vo firme (napr. vedúca pozícia)	,009	,031	,009	,292	,770
Možnosť kariérneho rastu	,209	,038	,211	5,501	,000
Ponuka od prestížnej firmy	,043	,029	,043	1,516	,130
Ponuka s poskytnutím rekvalifikácie, vzdelávania, mentoringu,...	,090	,026	,088	3,512	,000
Flexibilita pracovného času	,030	,028	,030	1,054	,292
Ponuka so zabezpečeným bývaním	,024	,023	,023	1,017	,309
Ponuka s možnosťou vybaviť celý proces náboru v zahraničí (pracovná ponuka, pohovor, uzatvorenie pracovnej zmluvy)	,063	,025	,063	2,461	,014

Štátom podporovaný program

Skúmali sme aj vzťah otázky, či by štátom podporovaný program pomoci pri návrate bol motiváciou (*Štátom podporovaný program pomoci pri návrate*), a otázky, čo by tento program mal obsahovať (*Ak by existoval štátom podporovaný program návratu, čo by podľa vás mal obsahovať?*). Regresným modelovaním sme dokázali štatistickú významnosť obsahu tohto programu, ktorý by vysvetľoval 74,3 % premennej ($R = .862$; $R^2 = .743$; $p = .000$). V tabuľke č. 33 ukazujeme jednotlivé možnosti štátom podporovaného programu návratu, spomedzi ktorých je štatisticky významná finančná podpora pri získaní bývania (.488), informačné a poradenské centrum (.189), pomoc pri vybavovaní administratívnych záležitostí (.123) a poradenstvo na telefóne (.101).

Tabuľka č. 33: Štátom podporovaný program návratu a jeho formy

Model	Unstand. koeficienty		Stand. koeficienty	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	,008	,056		,150	,881
Finančná podpora, pomoc pri získaní bývania	,482	,027	,488	17,996	,000
Poradenstvo po telefóne (hotline)	,108	,034	,101	3,217	,001
Informačný webový portál	,011	,039	,011	,274	,784
Informačné a poradenské centrum	,190	,043	,189	4,446	,000

Pomoc pri vybavovaní administratívnych povinností a pod.	,120	,037	,123	3,258	,001
---	------	------	------	-------	------

Referencie

Bahna, M. (2016). Ten years after the post-accession migration wave from EU 8 to the UK: what can we learn from the largest intra-EU migration experiment?. *Österreichische Zeitschrift für Soziologie*, 41(4), 373 – 389.

Constant, A. F., & Zimmermann, K. F. (2011). Circular and repeat migration: counts of exits and years away from the host country. *Population Research and Policy Review*, 30(4), 495 – 515.

European Commission (2019) 2019 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No 1176/2011, Country Report Slovakia. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-slovakia_en_0.pdf

Eurostat (2019). Individuals – Frequency of Internet Use. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_ci_ifp_fu&lang=en

Eurostat (2020). Population on 1st of January by age, sex and type of projection. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_18np&lang=en

Eurostat (2020). EU citizens living in another Member State – statistical overview. Dostupné na https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_citizens_living_in_another_Member_State_-_statistical_overview

Haluš, M., Hlaváč, M., Harvan, P., Hidas, S. (2017): Odliv mozgov po slovensky. Analýza odchodov Slovákov so zahraničia od roku 2000. Bratislava, IFP. Dostupné na: <https://www.finance.gov.sk/sk/media/komentare-ifp-uhp/odliv-mozgov-po-slovensky-januar-2017.html>

Indecon (2018). Indecon Economic Report on Addressing Challenges Faced by Returning Irish Emigrants, dostupné na: <https://www.dfa.ie/media/dfa-2017/globalirish/Report-on-Returning-Emigrants-2018.pdf>.

King, R.; Lulle, A. and Buzinska, L. (2016): Beyond Remittances. Knowledge Transfer among Highly Educated Latvian Youth Abroad. *Sociology of Development*, Vol. 2, Number 2, 183 – 203. University of California.

Leaf (2018). Prieskum 2018. Hlavné zistenia. Dostupné na: <https://spap.leaf.sk/prieskum/>

OECD (2019a). Education at a Glance 2019. OECD Publishing, Paris. Dostupné na: <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>

OECD (2019b) Economic Survey 2019 – Slovak Republic, Overview. OECD Publishing, Paris. Dostupné na: <http://www.oecd.org/economy/surveys/Slovak-Republic-2019-OECD-economic-survey-overview.pdf>

OECD (2020), OECD Skills Strategy Slovak Republic: Assessment and Recommendations, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris. Dostupné na: <http://www.oecd.org/skills/centre-for-skills/OECDSkillsStrategySlovakRepublicReportSummaryEnglish.pdf>

Byrne, B. M. (2010). Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, Applications, and Programming. Routledge.

UNESCO (2017). Glossary of Migration Related Terms. Dostupné na: www.unesco.org/shs/migration/glossary.

UNESCO (2020). Global Flow of Tertiary-Level Students. <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>